

tanulmányozhatja általuk, de például azt is megfigyelheti, hogyan hatol be a vallásos irodalom nyelve a tömegkultúrába a barokk időszakában. Az asztrológiai és a hónapábrázolások az antik és a régi keleti hagyományok továbbélését bizonyítják – mindezzel az ikonológia és az emblémakutatás foglalkozik. Az irodalmár egyes irodalmi műfajok kialakulását és fokozatos térnyerését figyelheti meg, és lehetne folytatni a sort a történezzsel, a néprajzkutatóval és másokkal is.

Nem kis részben a kalendáriumi biztosították a nyomdák számára azt a jövedelmet, amely lehetővé tette más, értékeőbb könyvek megjelentetését. De maguk is értéket jelentettek, nemcsak a mai kor kutatója számára, hanem korabeli olvasóiknak is. Krónikaszerű részekkel a nemzet múltjára irányították a figyelmet, alakították a közvéleményt, és részben az újságot is helyettesítették. A gazdálkodás és a gyógyítás tekintetében is számos hasznos útmutatással szolgáltak.

Dukkon Ágnes nagy tudományos apparátussal mutatja be a kiadványok jellegzetességeit, típusait és kialakulását, fejtegetései pedig – melyeket számos illusztráció és idézet egészít ki – a nem szakmabeli olvasó számára is követhetőek.

STURM LÁSZLÓ

(*ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2003,*
232 oldal, ármejjelölés nélkül)

KÖPECZI BÉLA –
R. VÁRKONYI ÁGNES:

II. Rákóczi Ferenc

KÖPECZI BÉLA –
R. VÁRKONYI ÁGNES:

Rákóczi Tükör

A Rákóczi-szabadságharc

Megkésve bár, de az Osiris Kiadó jóvoltából végül mégis sikerült méltóképpen megemlékezni a II. Rákóczi Ferenc vezetésével vívott Habsburg-ellenes függetlenségi harc kitörésének 300. évfordulójáról, és magáról a szabadságharc névadójáról is.

A kerek évforduló tiszteletére hosszú évtizedek után javítva és átdolgozva újra kiadott Rákóczi-monográfia aprólékosan, bőséges apparátus felhasználásával, de mégis érdekesen mutatja be a 17–18. század fordulójának összetett és szerteágazó magyarországi és európai viszonyait. A kötet az egész kontinentst behálózó nagy nemzetközi konfliktusok, az Európa-szerte ekkor lezajló, az egész társadalomra és gazdaságra kiható változások részeként elemzi és értékeli a magyarországi eseményeket, és illeszti bele mindebbe II. Rákóczi Ferenc politikáját és személyes sorsát egyaránt.

A könyvből megismerhetjük az ország északkeleti vármegyéiben hatalmas birtokokkal rendelkező fejedelem híres őseit, valamint a tekintélyes „Rákóczi-ház” szerteágazó rokonságát. II. Rákóczi Ferenc édesanyja Zrínyi Ilona, mostohaapja Thököly Imre, apai nagyanyja pedig Báthori Zsófia volt. Rákóczi tehát a magyar függetlenségért évszázadokon át harcolni is kész erdélyi fejedelmek és horvát bánok leszármazottja és politikájuk örököse is egyben, sőt a Báthoriak révén egy lengyel királyi rokonnal is dicsekedhetett. A ferencsek által nevelt gyermek édesapját, I. Rákóczi Ferencet igen korán elvesztette, és hamar elszakítják édesanyjától, a Munkácsot a császári csapatok ellen éveken át sikeresen védelmező Zrínyi Ilonától is.

Az ifjú Ferenc gyámjának a bécsi politika egyik meghatározó alakját, Kollonich Lipótot nevezi ki az udvar, nevelését a Habsburgok legerősebb támaszának tartott jezsuiták veszik át. A fiatalember a bölcséleti tárgyak iránt kevésbé fogékony, sakkozni és vadászni szeret leginkább, de érettebb fejjel komolyan érdeklődni kezd a prágai egyetem legkülönbözőbb természettudományos stúdiumai iránt. Lenyűgözik és izgalmas, új világot nyitnak számára a matematikai, geometriai és optikai ismeretek, de leginkább a hadtudományok tartják fogva a képzeletét. Természetesen a vadászatra, az ökológiai vitézletekre és egy kis biliárdra ek-

kor is marad elegendő ideje. Amint a császár nagykorúsítja, hosszú itáliai tanulmányútra indul. Első útja mégis a bécsújhelyi temetőbe vezet: felkeresi a Habsburg-ellenes összekülvés vádjával kivégeztetett nagyapja, Zrínyi Péter, és nagybátyja, Frangepán Ferenc sírját.

Beutazza egész Itáliát, élvezi a magányt és a szabadságot; különösen Velence, Firenze és Róma ejti ámulatba. Tánc- és vívőleckéket vesz, rengeteg könyvet vásárol, és tökéletesíti történelmi és földrajzi ismereteit. A mesés Itáliából visszatérve politikai házasságot köt, egy franciabarát német fejedelmi család leányát veszi feleségül. E házasság révén nemcsak a tekintélyes és befolyásos Habsburg-ellenes német főúri családok barátságát és támogatását szerzi meg, hanem távoli rokonságba kerül a királyok királyával, XIV. Lajossal is.

Utoljára gyerekkorában látott hazájába és birtokaira visszatérve kénytelen szembesülni a szomorú valósággal. Az egykor virágzó Hegyalja a törökellenes háborúk, Thököly kurucainak dúlásai, de főként az elviselhetetlen császári adók, a fosztogató, kegyetlenkedő zsoldosok és a hatalmaskodó császári kapitányok miatt egyre néptelenebb, a megmaradt lakosság pedig egyre elégedetlenebb. Rákóczi igyekszik begyógyítani a legfájóbb sebeket, szőlőt telepít, fűrészmalmot, üveghutát, vashámort épít, gazdaságait rendbe

hozza, korszerű művelési technikák alkalmazásával próbálja a nehéz körülmények dacára is jövedelmezővé tenni birtokait. A helyzet azonban semmit sem javul. Rákóczi még saját birtokainak sem ura, hosszú évek óta nem hívták össze az országgyűlést, a császári monopóliumok tönkreteszik a nemességet, a parasztok elbujdosnak a növekvő adók elől, az egész országban a császári hadsereg parancsol. Pattanásig feszült a helyzet, elkeseredettségének már nyíltan is hangot ad nemcsak a paraszt és a polgár, hanem a vármegyei nemes is. A panaszok Bécsben süket fülekre találnak. Valamit tenni kell. Rákóczi francia és lengyel kapcsolatokat épít, az alkalmas pillanatra vár. A Habsburgok figyelmét a megüresedő spanyol trón és a nyugati hadszíntér köti le. Rákóczi tárgyalásai és levélváltásai azonban lelepleződnek; a bécsújhelyi börtönbe zárják, ahonnan regénybe illő módon sikerül megszöknie, és hosszas töprengés után végül a felkelés élére áll. Ezzel kezdetét veszi a Rákóczi-szabadságharc...

Szintén a Rákóczi-monográfia szerzőinek válogatásában látott újra napvilágot a kétkötetes *Rákóczi Tükör*, amely a szabadságharcról írott legfontosabb naplókat és emlékiratokat tartalmazza. A legérdekesebbek ezek közül a szatmári békét Pálffy Jánossal megkötő Károlyi Sándor önéletírása és naplójegyzetei, valamint a Rákóczi oldalán harcoló, de a magyarországi rendek érdekeit

a központosító fejedelmi hatalommal szemben is képviselő Forgách Simon emlékiratai.

A *Rákóczi-szabadságharc* című vaskos, nagy gonddal és hozzáértéssel összeállított kötet többek között Rákóczi *Emlékirataiból*, *Vallomásai*ból, Mikes Kelemen *Törökországi leveleiből* idéz, de megtalálható benne a szabadságharc összes jelentős dokumentuma – az országgyűlések határozatai, a titkos és hivatalos levelezések anyaga –, a Rákóczi-kutatás legfontosabb eredményeit bemutató cikk- és tanulmánygyűjtemény, egy jól használható historiográfiai áttekintés, valamint egy összefoglaló bibliográfia. A hihetetlenül gazdag válogatást képek és térképek teszik még színesebbé és élvezhetőbbé. A most megjelent három kiadvány együttes tanulmányozásával és összevetésével átfogó, hiteles képet nyerhetünk nemcsak a szabadságharcról, hanem a magyar függetlenségi politika talán legnagyobb alakjáról, II. Rákóczi Ferencről is.

SZELKE LÁSZLÓ

II. Rákóczi Ferenc (Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 710 oldal, 3880 Ft)

Rákóczi Tükör I–II. (Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 512+552 oldal, 5500 Ft)

A Rákóczi-szabadságharc (Szerkesztette R. Várkonyi Ágnes és Kis Domokos Dániel, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 812 oldal, 8980 Ft)